

ХУЛОСАИ
ШУРОИ ДИССЕРТАТСИОНИИ 6D.KOA-028-И НАЗДИ
ДОНИШГОҶИ ДАВЛАТИИ ОМУЌГОРИИ ТОҶИКИСТОН БА НОМИ
САДРИДДИН АЙНӢ

оид ба диссертатсияи **Ҳоҷамиров Муслиҳиддин Ҳоҷамирович** барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои филологӣ, аз рӯи ихтисоси 10.02.01 – **Забони тоҷикӣ**

30.09.2021.

Парвандаи аттестатсионии № _____

Барои сазовор донишани **Ҳоҷамиров Муслиҳиддин Ҳоҷамирович**, шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон, ба дараҷаи илмӣ номзади илмҳои филологӣ, аз рӯи ихтисоси 10.02.01 – **Забони тоҷикӣ**.

Диссертатсияи **Ҳоҷамиров Муслиҳиддин Ҳоҷамирович** дар мавзӯи “**Ҳусусиятҳои лексикӣ-семантикӣ ва сохтори “Ҷомеъ-ут-тавориҳ”-и Рашидуддини Фазлуллоҳ**” барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои филологӣ, аз рӯи ихтисоси 10.02.01 – **Забони тоҷикӣ** аз тарафи Шурои диссертатсионии 6D.KOA-028-и назди Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ (ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 121) барои ҳимоя пазируфта шудааст (Қарори №43, аз 06.05.2021).

Диссертант **Ҳоҷамиров Муслиҳиддин Ҳоҷамирович**, соли таваллудаш 09. 03. 1981, шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон, аъзои ҲХДТ, оиладор.

Диссертант соли 2002-2006 Донишгоҳи ислומии шаҳри Мадинаи Мунаввараи Шоҳигарии Арабистони Саудиро бо ихтисоси даъват ва усули дин ва дар солҳои 2008-2010 шӯбаи магистратураи Донишкадаи тадқиқотӣ ва татбиқи забони арабии шаҳри Қоҳираи Ҷумҳурии Мисри Арабро аз рӯи ихтисоси тадқиқоти илмӣ ва мероси хаттӣ (илми махтутот)-ро хатм намудааст. Баробарарзишии ҳуҷҷатҳо оид ба ҳар ду маълумот вучуд дорад.

Соли 2015 ба шӯбаи ғоибонаи аспирантураи Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи С.Айнӣ дохил шуда (фармони дохилшавӣ-№ 583-ОД аз 31.12.2015), онро соли 2019 (фармони хатм - №754-ОД аз 18.12.2019) хатм намудааст.

Аз сентябри соли 2014 ба ҳайси ассистенти кафедраи таъриху диншиносии Донишкадаи ислומии Тоҷикистон ба номи Имоми Аъзам – Абӯҳанифа фаъолият дорад.

Диссертатсия дар кафедраи назария ва амалияи забоншиносии ДДОТ ба номи С.Айнӣ иҷро шудааст.

Роҳбари илмӣ: **Раҳматуллозода Саҳидод Раҳматулло**, узви вобастаи АМИТ, доктори илмҳои филологӣ, профессор, муовини раиси Кумитаи забон ва истилоҳоти назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон

Муқарризи расмӣ:

Шокиров Туғрал Сирочович – доктори илмҳои филологӣ, профессори кафедраи забони тоҷикии Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон

Табаров Хайрулло Назарович – номзади илмҳои филологӣ, дотсенти кафедраи забони тоҷикии Донишгоҳи славянии Россия ва Тоҷикистон.

Муассисаи пешбар: Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Номгӯи муҳимтарин корҳое, ки муҳтавои асосии диссертатсияро инъикос менамоянд, чунин аст: А) Мақолаҳои илмие, ки дар нашрияҳои тақризии бонуфузи тавсияшудаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Вазорати маориф ва илми Федератсияи Русия ба таъби расидаанд:

[1-М]. Хоҷамиров М. Х. Номи қавмҳо дар “Ҷомеъ-ут-тавориҳ” // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. №4/14 – Душанбе: Сино, 2017. – С. 73-76.

[2-М]. Хоҷамиров М. Х. Қабатҳои лексикии луғати “Ҷомеъ-ут-тавориҳ”-и Рашидаддини Фазлуллоҳ // Паёми Донишгоҳи омӯзгории Тоҷикистон. №3 (80) – Душанбе, 2019. – С. 43-45.

[3-М]. Хоҷамиров М. Х. Корбурди калимаҳои туркию муғулӣ дар “Ҷомеъ-ут-тавориҳ”-и Рашидаддини Фазлуллоҳ // Паёми Донишгоҳи омӯзгории Тоҷикистон. №3 (86) – Душанбе, 2020. – С. 13-17.

[4-М]. Хоҷамиров М. Х. Калимасозии пасвандҳои – гоҳ ва -истон дар “Ҷомеъ-ут-тавориҳ”. Паёми Донишгоҳи омӯзгории Тоҷикистон. №4 (87) – Душанбе, 2020. – С. 55-59.

Дар тақризи муассисаи пешбар – Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, зикр гардидааст, ки муаллиф дар муқаддима ва бобҳои ҷудогонаи диссертатсия тавонистааст, иттилооти арзишмандеро дар бораи хусусиёти луғавию маъноӣ ва сохтории асари таҳқиқшаванда фароҳам оварад ва маҳз аз ҳамин ҷиҳат диссертатсияи М. Хоҷамиров кори илмии баанҷомрасида буда, ба талаботи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ мебошад. Фишурдаи диссертатсия ва мақолаҳое, ки унвонҷӯ дар маҷаллаҳои илмии таъйиднамудаи КОА ҷоп кардааст, муҳтавои диссертатсияро инъикос намудаанд. Бинобар ин, диссертатсияи Хоҷамиров Муслиҳиддин Хоҷамирович ҳамчун кори илмии анҷомёфта буда, барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои филологӣ, аз рӯи ихтисоси 10.02.01 – Забони тоҷикӣ сазовор аст. Бо вучуди нишон додани муваффақиятҳо дар тақриз, ҳамчунин, ба баъзе нуқсон ишора гардидааст:

1. Бештари қисматҳои китоби “Ҷомеъ-ут-тавориҳ” баргирифта аз дигар мутуни таърихӣ ба сурати иқтибос ва нақли айни иборот аст, аз ин рӯ, хуб мешуд ҳангоми баррасии вожагон ба таърихномаҳои пешин барои муқоиса ручӯ мешуд.

2. Дар боби якум топонимҳои умумиэронӣ ва “калимаҳои марбут ба ҷойҳо ва макон”-и туркӣ-муғулӣ ва дар фасли панҷум этнонимҳо баррасӣ шудаанд, ки мавзӯи баҳси илми ономастика ва доираи баҳси он васеътар ва тавҷам бо илми таъриху география аст, на аз лексикология.

3. Бархе аз матнҳои шавоҳид аз “Ҷомеъ-ут-тавориҳ” дар диссертатсия такроран омадаанд (ниг. саҳ. 22-44, 25).

4. Мутаассифона, теъдоди ками вожаҳои иқтибосии арабӣ баррасӣ ва таснифоти маъноӣ шудаанд. Баъди асри XI вуруди босуръати вожаҳои арабӣ ба таркиби луғавии забони адабии тоҷикӣ оғоз шуд ва дар асрҳои баъдӣ ин раванд бештар шуд, ки “Ҷомеъ-ут-тавориҳ” намунаи боризи он мебошад.

5. Овонавишти бархе аз вожагони қадима иштибоҳ оварда шуда, бархе дигар ба алифбои кириллӣ навишта шудаанд (саҳ. 30, 32, 34, 36, 47, 53).

6. Бархе аз вожаҳо чанд тарзи навишт доранд: ғӯз-ғуз, Оғӯз-Оғуз; дар автореферат: Джоме'-ут-таворих – Джоме-ут-Таурих – Джоме ут-Таворих – Джоми ут-Таврих.

7. Бархе аз вожагон нодуруст решашинохтӣ шудаанд. Чунончи, вожаи дона ва дараро муштақ аз вожаи сода ва пасванди – а гуфтаанд. Ин вожа сохта буда, дар форсии миёна дар шакли dānak ва darak будааст ва дар давраи форсии нав поёнаи вожаҳои мазкур ҳазф гардидааст.

8. Дар саҳифаҳои 64-67 муҳаққиқ аз доираи баҳси масоили лексикология берун баромадааст.

9. Дар диссертатсия ва автореферат ғалатҳои имлоиву техникаву услубӣ ҷой доранд (дисс. саҳ.: 6, 13,14, 28,29,64, 83; автореф. саҳ.:29,33,47).

Ба автореферати диссертатсия тақризҳои зерин ворид шудаанд:

Тақризи **Холиқназарова С. Х.** – номзоди илмҳои филологӣ, мудири шӯбаи забонҳои помирии Институти илмҳои гуманитарии ба номи академик Б.Искандарови Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон. Тақриз мусбат буда, дар он зикр шудааст, ки сарфи назар аз ҳама муваффақият ва дастовардҳо, дар автореферати диссертатсия баъзе камбудӣ ва норасоӣҳо ба назар расиданд, ки номбар намудани онҳо ба фоидаи кор хоҳад буд:

- Хуб мешуд, агар муаллиф дар зерфасли алоҳидаи боби аввал мухтасаран дар бораи паёмадҳои ҳамлаи муғулон ба сарзамини тоҷикон ва махсусан таъсири онҳо ба рушди забони тоҷикӣ маълумот меод;

- Маълум аст, ки халлоқияти адибон нақши муҳиме дар рушду тавсеаи ҳар забони адабии миллии дошта, муҳити фарҳангиву ҳаёти маишии замонро ба риштаи тасвир мекашад. Бо тақия ба ин андеша, ба фикри мо, агар муаллиф ба таҳқиқи лексикаи ҳаёти иҷтимоӣ ва фарҳанги маънавӣ (вожагони мазҳабӣ, марбут ба хонаводагӣ, шикор, лексикаи идориву низомӣ, сиёсию иҷтимоӣ) дар асари “Ҷомеъ-ут-таворих” дар зерфасли алоҳида мепардохт, арзиши илмии кор боз ҳам баландтар мешуд.

Тақризи **Бобочонова Д.А.** - номзоди илмҳои филологӣ, дотсенти кафедраи забони тоҷикии Муассисаи давлатии таълимии “Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Бобочон Ғафуров” мусбат буда, баъзе нуқтаҳои баҳсталаб ба мушоҳида мерасанд, ки ислоҳи минбаъдаи онҳо боиси болоравии ҳусни таҳқиқот хоҳад гардид:

- Хуб мешуд, номгӯии асарҳои дар мавзӯи диссертатсия ҷопшуда оварда мешуд (баъд аз саҳ. 26);

- Дар автореферат ҷо-ҷо ғалатҳои услубӣ, имлоиву китобатӣ мавҷуданд.

Тақризи **Амонова М.Н.** – номзоди илмҳои филологӣ, дотсенти кафедраи забони тоҷикии Донишкадаи сайёҳӣ, соҳибкорӣ ва хизмат мусбат буда, зикр мегардад, ки баъзе нуқсон ба назар расиданд, ки ислоҳи саривақтии онҳоро ба манфиати кор медонем:

- Агар калимаҳои аслан тоҷикӣ вобаста аз мансубияташон ба гурӯҳҳои сермаъно миқдоре аз онҳо аз ҷиҳати этимологӣ таҳлил мешуд, аҳамиятнок буд, чунки диссертатсияи мазкур ба таърихи забон ихтисос дода шудааст;

- Дар боби калимасозӣ низ, мутаассифона, танҳо калимаҳои бо пасвандҳо сохташуда ва калимаҳои мураккаб оварда шудаанд. Ягон калимаи бо пешванд сохташуда оварда нашудааст. Фаромӯш набояд кард, ки пешвандҳои аслии тоҷикии калимасозии таърихӣ низ дар баробари пасвандҳо кам нестанд ва ҳеҷ имкон надорад, ки дар “Ҷомеъ-ут-тавориҳ” низ аз онҳо истифода нашуда бошад.

Тақризи **Зиёев С. Н** - номзади илмҳои филологӣ, мудири шуъбаи Шарқи миёна ва наздики Институти омӯзиши масъалаҳои давлатҳои Осиё ва Аврупои Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон мусбат буда, баъзе хатоҳои техникӣ ба мушоҳида мерасанд, ки ислоҳи минбаъдаи онҳо боиси болоравии ҳусни таҳқиқот хоҳад гардид:

- дар баъзе ҷойҳо хатогҳои техникиро мушоҳида кардан мумкин аст, ки диссертант ҳангоми омода намудани монография ин хатогҳоро ислоҳ мекунад ва ин камбудҳои арзиши диссертатсияро коста намесозанд.

Тақризи **Одинаев А. И.** - номзади илмҳои филологӣ, дотсенти кафедраи умумидонишгоҳии забони тоҷикии Муассисаи давлатии таълимии “Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Бобоҷон Ғафуров” мусбат буда, дар он ҳамчунин баъзе камбудҳои таъкид гардидаанд:

- Овардани як фикр ҳам дар қисмати мубрамаи ва зарурати интиҳоби мавзӯ (саҳ. 4), ҳам дар бахши нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда (саҳ. 9). Ҳамчунин, дар бахшҳои навгониҳои диссертатсия (саҳ. 7) ва саҳми фардии муҳаққиқ айни як матлаб тақрор шудааст (саҳ. 9);

- Боби якум “Баррасии таркиби луғавии “Ҷомеъ-ут-тавориҳ” аз рӯи баромад” номгузорӣ шудааст, ки ба андешаи мо, агар “Баррасии таркиби луғавии “Ҷомеъ-ут-тавориҳ” аз рӯи баромади забонӣ” мешуд, мақсад мушаххас мегардид.

Интиҳоби муқарризони расмӣ ва муассисаи пешбар бо он асоснок мегардад, ки онҳо мутахассисони бевосита дар соҳаи таърихи забон, забоншиносии синхронӣ ва забоншиносии муқобалавӣ буда, дар ин самт асару мақолаҳои зиёде таълиф кардаанд, ки мазмун ва муҳтавои онҳо ба мавзӯи диссертатсияи мазкур наздикӣ дорад. Муассисаи пешбар яке аз муассисаҳои бонуфузи илмии соҳаи филология дар ҷумҳурӣ ба ҳисоб рафта, бо мутахассисони варзидаи худ дар самти таҳқиқу таҳлили масоили умдаи забоншиносии синхронӣ ва забоншиносии муқоисавӣ хеле маъруф гардидааст.

Шурои диссертатсионӣ таъкид менамояд, ки унвонҷӯ дар асоси маводи зарурӣ ва фаровон хусусиятҳои лексикӣ семантикӣ ва сохтории “Ҷомеъ-ут-тавориҳ”-ро ба таври амиқ мавриди таҳлил ва баррасӣ қарор додааст.

Аҳамияти назарии диссертатсия дар он зоҳир мегардад, ки таҳқиқу таҳлили вижагиҳои луғавию маъноӣ ва калимасозии “Ҷомеъ-ут-тавориҳ” аз як тараф, агар барои баррасиҳои забоншиносӣ зарур бошад, аз тарафи дигар, барои пажӯҳиши хусусиятҳои забони тоҷикӣ-форсии асри XIII мусоидат хоҳад кард. Кор метавонад дар пажӯҳишҳои ҷамъбасти хусусиятҳои забони тоҷикӣ-форсии асри XIII-XIV чун таҳқиқи илмии забоншиносӣ истифода шавад.

Аҳамияти амалии натиҷаи пажӯҳиш дар он зухур меёбад, ки натоиҷи онро метавон дар таҳия намудани грамматикаи таърихӣ забони тоҷикӣ, тартиб додани луғатҳои тафсири ва калимасозии забони тоҷикӣ ва, ҳамчунин, дар таълифи китобҳо ва дастурҳои таълимии марбут ба грамматика ва таърихи забони адабии тоҷикӣ истифода кард. Маводи диссертатсияро метавон дар дарсҳои лексионӣ амалии донишгоҳҳо ва донишқадаҳои филологӣ барои гузаронидани фанҳои таҳассусии забоншиносӣ, таърихи забони адабӣ ва номшиносӣ (ономастика) ба кор бурд.

Усулҳои таҳқиқот. Мутобиқ ба ҳадафи таҳлили ҳамаҷонибаи забоншиносӣ ва ошкор намудани хусусиятҳои лексикӣ семантикӣ ва сохтории “Ҷомеъ-ут-тавориҳ”, дар диссертатсия маводи гирдомада бо усули синхронӣ ва дар мавридҳои лозимӣ бо усули муқоисавӣ-таърихӣ ва муқобалаии таҳлили сохторӣ, луғавӣ-маъноӣ ва решашиносӣ таҳия гардидааст.

Нуктаҳои ҳимояшавандаи диссертатсия:

- дар ташаккул ва рушди инкишофи забони адабии тоҷикӣ осори манзуму мансури таърихӣ нақши калон доранд. Дар асри X марҳалаи ташаккули забони адабӣ бо тарҷума ва таълифи “Таърихи Табарӣ”-и Балъамӣ оғоз гардида, дар асрҳои баъдӣ идома ёфтааст. Намунаи беҳтарини онро дар асри XIII дар мисоли “Ҷомеъ-ут-тавориҳ”-и Рашидуддини Фазлуллоҳ мебинем, ки бешак, инъикоскунандаи забони тоҷикии асри XIII аст;

- ҳарчанд услуби “Ҷомеъ-ут-тавориҳ” бо сабки асри XIII таълиф гардида бошад ҳам, вале забони асар ба сурати кулӣ он қадар душвору муғлақбаён нест ва суҳанпардозии сунӣ дар он камтар ба назар мерасанд;

- муаллифи асар зимни таълиф аз калимаҳои туркию муғулӣ истифода кардааст ва дар бештари маврид ин калимаҳоро шарҳу тавзеҳ дода ва ё муродифи тоҷикии онҳоро овардааст. Минбаъд чунин калимаҳои туркию муғулӣ ба дигар осор ва фарҳангҳои тафсирии тоҷикӣ роҳ ёфта, то имрӯз маҳфуз мондаанд. Дар асар фарҳангҳои тафсирии тоҷикӣ-форсӣ зимни шарҳи луғоти туркӣ шавоҳид аз “Ҷомеъ-ут-тавориҳ” оварда мешавад;

- бар пояи далелҳои забонӣ асар таъкид мегардад, ки “Ҷомеъ-ут-тавориҳ” барои таҳқиқи этнонимҳо – номи халқу қавмҳои гуногун маводи фаровон ва арзишманди илмӣ медиҳад. Ҳамчунин, таҳқиқи номвожаҳои ҷуғрофии асар арзиши баланди илмӣ доранд.

Саҳми фардии муҳаққиқ дар он зухур меёбад, ки ӯ дар асоси маводи фаровон мавзӯи мазкурро бори нахуст мавриди таҳқиқу баррасии илмӣ қарор додааст. Ӯ зимни таҳқиқи хусусиятҳои забонӣ асар таркиби луғавӣ асарро аз рӯи баромад, категорияҳои луғавӣ маъноӣ ва вижагиҳои сохтории вожаҳои асарро муайян намуда, умумият ва фарқи хусусиятҳои забони осори садаҳои XII-XIV-ро аз забони меросии хаттии қаблӣ ва забони адабии муосири тоҷикӣ нишон додааст.

Чаласаи Шурои диссертатсионии 6D.KOA-028-и назди Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни рӯзи 30-юми

сентябри соли 2021 дар бораи ба Хоҷамиров Муслиҳиддин Хоҷамирович додани дараҷаи илмии номзади илмҳои филологӣ, аз рӯи ихтисоси 10.02.01 – Забони тоҷикӣ қарор қабул кард.

Ҳангоми гузаронидани овоздиҳии пинҳонӣ дар Шурои диссертатсионӣ аз шумораи умумии 17 нафар аъзои Шурои диссертатсионӣ, 16 нафар иштирок дошт, ки аз ин 5 нафар аз рӯи ихтисоси 10.02.01 – Забони тоҷикӣ мебошанд, дар ҷаласаи иштирок доштанд. Натиҷаи овоздиҳӣ: «тарафдор» - 16 нафар, «зид» - нест, «бюллетени безътибор» - нест.

Шурои диссертатсионӣ баромади Хоҷамиров Муслиҳиддин Хоҷамирович дар мавзӯи “Хусусиятҳои лексикӣ-семантикӣ ва сохтори “Ҷомеъ-ут-тавориҳ”-и Рашидуддини Фазлуллоҳ” барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои филологӣ, аз рӯи ихтисоси 10.02.01 – Забони тоҷикӣ, тақризи муассисаи пешбар, баромади муқарризи расмӣ – доктори илмҳои филологӣ Шокиров Туғрал Сироҷович, номзади илмҳои филологӣ Табров Хайрулло Назарович ва баромади муқарризи ғайрирасмиро шунида, муҳокима карда, дар асоси натиҷаҳои овоздиҳии пинҳонӣ, хулосаи қабулкардаи худ оид ба диссертатсия дар бораи асолат, арзиш, навоарӣ ва натиҷаҳои бадастовардаи диссертант

қарор қабул мекунад:

1. Диссертатсияи Хоҷамиров Муслиҳиддин Хоҷамирович дар мавзӯи “Хусусиятҳои лексикӣ-семантикӣ ва сохтори “Ҷомеъ-ут-тавориҳ”-и Рашидуддини Фазлуллоҳ” барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои филологӣ, аз рӯи ихтисоси 10.02.01 – Забони тоҷикӣ ба талаботи банди 2 ва зербандҳои 10 ва 11 “Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ ва унвони илмӣ (дотсент, профессор)”-и Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26-уми октябри соли 2016, №505 тасдиқ шудааст, комилан мувофиқат мекунад.

2. Мақолаҳои илмӣ чопшудаи муҳаққиқ мазмуну мундариҷаи диссертатсияро пурра инъикос менамоянд.

3. Ба Хоҷамиров Муслиҳиддин Хоҷамирович дараҷаи илмии номзади илмҳои филологӣ, аз рӯи ихтисоси 10.02.01 – Забони тоҷикӣ дода шавад.

4. Аз Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон хоҳиш карда мешавад, ки ба Хоҷамиров Муслиҳиддин Хоҷамирович дипломи дараҷаи илмӣ илмҳои номзади илмҳои филологӣ, аз рӯи ихтисоси 10.02.01 – Забони тоҷикиро диҳад.

Раиси Шурои диссертатсионӣ,
доктори илмҳои филологӣ, профессор
Котиби илмӣ Шурои диссертатсионӣ,
номзади илмҳои филологӣ, дотсент

Худойодов А.

Мирзоалиева А.Ш.

30-юми сентябри соли 2021